

הרב איתמר הרשקו

ויצא איש¹

תוכן:

- א. מהיכן יצא בן המצרי
- ב. מנורה ושולחן – עדות לשכינה בישראל
- ג. שכינה – רק על המיזבחים שבארץ ישראל
- ד. מנשה בן חזקיה
- ה. מגילת יחזקין – ולא מגילת סתרים
- ו. צריך להתפלל על הילדים
- ז. הנכנס לתורה דרך שיצא ת"ח
- ח. יושבי קרנות – אין להם השראת שכינה גם לא בבית המדרש
- ט. תורה נמשלה למטר
- י. תפילת ר' נחזיה בן הקנה על הלימוד
- יא. רתיעה מלגשת לתורה
- יב. ע"ה – מי שלא שימש ת"ח
- יג. החזקה במחלוקת – אי הסכמה לשיטת הרוב
- יד. מה שלא פורש להם דווקא במקלל
- טו. יהושע – מוסר התורה לאחור משה
- טז. אחרית דבר

"ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי, ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אותו אל משה" (שמות כד, י – יא).

א. מהיכן יצא בן המצרי

פירש רש"י:

ויצא בן אשה ישראלית – מהיכן יצא, רבי לוי אומר מעולמו יצא. רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא. לגלג ואמר ביום השבת יערכנו, דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום, או שמא פת צוננת של תשעה ימים, בתמיה. ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב. בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו מה טיבך לכאן, אמר להם מבני דן אני. אמרו לו (במדבר ב) איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב. נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב, עמד וגדף. בן איש מצרי – הוא המצרי שהרגו משה. בתוך בני ישראל – מלמד שנתגייר. וינצו

1. לע"נ סבתי מורתי, רחל ב"ר משה ברגר ע"ה, נלב"ע טז אדר תש"ע.

במחנה – על עסקי המחנה. ואיש הישראלי – זה שכנגדו, שמיחה בו מטע אהלו.
ויקב – כתרגומו ופריש, שנקב שם המיוחד וגדף, והוא שם המפורש ששמע
מסיני.

ב. מנורה ושולחן – עדות לשכינה בישראל

פרשה זו מופיעה לאחר פרשה של מעלה בה נמצאים המנורה ושולחן לחם הפנים, עליהם ליגלג בן איש המצרי, כיוון שלא ראה איך יש השראת שכינה על ישראל. ששניהם עדות ששכינה שורה בישראל.

במנורה נאמר, עדות היא לבאי עולם ששכינה שורה בישראל² (שבת כב, ב). ובלחם הפנים היו מראים ברגלים לישראל שהוא לחם חם ביום הלקחו (שהיו מוציאים השלחן ברגלים ומראים אותו לעולי רגלים, ואמר להם ראו חיבתכם לפני המקום שסילוקו כסידורו, שנאמר לשום לחם חם ביום הלקחו ושמואל א' כא) (חגיגה כו, ב), עדות להשראת שכינה בישראל.

ג. שכינה – רק על המיוחסים שבישראל

אבל אותו בן איש מצרי לא ראה זאת כיוון שאינו מיוחס, ואין שכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל (קידושין ע, א). ומשכך לגלג על לחם הפנים. משראו זאת שבת דן חקרו אחריו מי הוא זה שלא רואה את הופעת השכינה הזאת, וראו שהוא אינו מיוחס מאביו, ומשכן לא ראה את השכינה בלחם הפנים ובמנורה. משראו כך אמרו לו שאין לו נחלה בשבט דן, שאין אביו מישראל. ועל כך רב עימם, על עסקי נחלה. וכשבאו לדון עם משה, יצא חייב שהוא אכן בן איש מצרי ולא בן ישראלי, ואין לו נחלה בישראל. משראה זאת בן איש המצרי, נקב את השם. רמז בזה למשה שבאותו שם שהרגו הוא לאביו של אותו מקלל, נוקב הוא את השם. בזה הוא יצא מעולמו. הוא לא היה בדרגה של איש ישראלי, שלא יכל להבחין בחיבת ה' לישראל במנורה ובשולחן.

מכאן אנו רואים שלהיות איש ישראלי אין די בדבר שהאדם בן אשה ישראלית.

ד. מנשה בן חזקיה

דבר זה מצינו אצל מנשה בן חזקיה כמו שאומרת הגמרא ביבמות מט, ב "תני, שמעון בן עזאי אומר³, מצאתי מגלת יוחסין בירושלים, וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש, וכתוב בה משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה. אמר רבא מידן דינייה וקטליה, אמר ליה, משה רבך אמר (שמות לג, כ) כי לא יראני האדם וחי, ואת אמרת

2. אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות אמר רב זו נר מערבי, שנותן בה

שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים

3. מגילה זאת נתגלתה לשמעון בן עזאי דווקא, לשיטתו שלא נשא אישה. כיוון שראה ממגילה זו

(ישעיהו ו, א) ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא. משה רבך אמר (דברים ד, ז) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ואת אמרת (ישעיהו נה, ו) דרשו ה' בהמצאו. משה רבך אמר (שמות כג, כו) את מספר ימיך אמלא, ואת אמרת (מלכים ב' כ, ו) והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה. אמר ישעיה: ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה, ואי אימא ליה אישוייה מזיד, אמר שם איבלע בארזא. אתיוה לארזא ונסרוה, כי מטא להדי פומא נח נפשיה, משום דאמר (ישעיהו ו, ה) ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב.

ה. מגילת יוחסין – ולא מגילת סתרים

פירושו, זו מגילת יוחסין ולא מגילת סתרים, למרות שלכאורה יש כאן הלכות (יש ממזר מא"א, משנת ר"א בן יעקב קב ונקי – שהלכה כמותו), ובד"כ הל' נכתבו במגילות סתרים, כיון שאי אתה רשאי לכותבם ע"פ, אלא כהוראת שעה (רש"י בשבת ו, ב. צו, ב וכן ב"מ צב, א). וא"כ היה ראוי לאמר שמצא מגילת סתרים ולא יוחסין. אלא שרמז בזה לשאלת יוחסין. איך יש ממזר מאשת איש, והרי היא נשואה ויש לה בעל ופיתה בסלה. על כך עונה מגילת היוחסין משנת ר"א ב"י קב ונקי. מגילה זו נמצאה בירושלים כיוון שבעלה של אותה א"א היה ממונה בירושלים ועל כן היה חליפות בביתו חודש וחודשיים בצבא, אבל רוצה אשה בקב ותפלות מעשר ופרישות (סוטה כ, א), ולכן זינתה תחת בעלה. ומכיוון שאין ממנים פרנס על הציבור אא"כ הוא מיוחס, הוצרכו לכתוב במגילת יוחסין שבנו לא מיוחס אלא ממזר. מעתה יאמר אדם אם כך איך יוצאים התלמידים ברשות נשותיהן (כתובות סא, ב – שם לומדים זאת מהפסוקים שחודש כאן ושנים בביתו, כמו שהיה אצל עבדי שלמה) והרי יש חשש גדול יותר שתזנה, כיוון שהפרישות גדולה אף יותר (ישנם דעות שם בכתובות שניתן לצאת אפי' לכמה שנים). עונה המגילת יוחסין משנת ר"א ב"י – לומדי התורה, קב ונקי – זה אותו קב שהאשה רוצה בו והוא גם נקי (כיוון שיוצא ברשותה).

וכדי שלא יאמר אדם מעתה, אם אני לומד תורה ברשות אשתי והיא גם מכירה בערך הלימוד, ודאי שילדינו יהיו כמותנו, מובא הייחוס הנוסף, מנשה הרגו לישעיה. שאף שמנשה היה מיוחס ביותר כבנו של חזקיהו ונכדו של ישעיה, הוא עצמו הרג לסבו, ישעיה. ללמד שאין די בלהיות איש ישראלי וכן אישה ישראלית, אלא צריך גם תפילה על הדבר.

ו. צריך להתפלל על הילדים

עניין זה רמז מנשה לישעיה בשאלותיו לו. שכן תחילה שאל איך אמר שואראה את ה', והרי לא יראני האדם וחי, לרמז לו מה שאמר לאביו בברכות י, א על כך שלא עסק חזקיהו בפו"ר שראה מי עתיד לצאת ממנו – בהדי כבשיה דרחמנא למה לך. שלא ניתן לדעת חשבונות שמים, מה צריך להיות ועל האדם לעשות את המוטל עליו. ומשכך הוכיחו שידע שאמור

שע"מ שיצאו בנים ראויים יש צורך בתפילות רבות, ונפשו חשקה בתורה דייקא, שלא יצטרך להטרד בתפילות.

לצאת ממנו בן שאינו צדיק ומדוע לא התפלל עליו (וכן שלא ראה מה שחתר לו הקב"ה חתיר מיוחדת לתשובה), הרי הוא כן רואה. וכנגד מה שיכל לומר לו שאולי תפילתו לא תתקבל רמז לו בכך שאמר דרשו ה' בהמצאו שלא תמיד נענים בתפילה והרי משה אמר בכל קראנו אליו, שתמיד נענים. וכנגד מה שיכל לענותו שאולי התפילה לא תועיל כי נגזרה גזירה ענה לו (וכמו גם שאמר חזקיה לישעיה אפי' חרב חדה וכו'), שהרי הוא אמר והוספתי על ימיד, שניתן לשנות דברים בכח תפילה, לעומת מה שאמר משה (לכאורה) שלא ניתן. לכן ישעיה לא ענה לו, כי הבין שלכך רמז לו מנשה, אילו היה מתפלל עליו שמא היה מועיל הדבר שלא יחטא. (אמנם תועלת כן יצאה מכך, שהקב"ה חתר למנשה חתירה לקבלו בתשובה, ובכך הראה לרבים שאין דבר שיעמוד שבפני תשובה).

כך יש לנהוג בגידול הילדים, להתפלל עליהם ולחנכם לתורה. שעצם היותם בני ישראלים אין בדבר די ע"מ להיות ראויים לתואר זה.

ז. הנכנס לתורה דרך שיצא ת"ח

אך כאשר האדם נכנס לתוך בי"ד של משה, אלו בתי מדרשות, אזי דרך הוא שיצא ת"ח. וכמו שלימדנו מרן זצוק"ל רבות בשנים בשם תוס' כתובות סג ע"א על ר"ע שהתיר לכלבא שבוע נידרו, בכך שלא נדר על דעת שר"ע נהיה גדול הדור, שאע"פ שלא היה כזה עדיין בשעת הנדר, אין זה נולד. לפי שדרך מי שהולך לביה"מ שנהיה אדם גדול (ת"ח).

כמו כן זוכה הוא להשראת שכינה, כאברהם אבינו שעליו נאמר שהיה זקן ויושב בישיבה (וימא כה, ב) ומשכך זכה להשראת שכינה, שידע לפסוק הלכות, ומאברהם אבינו למדנו מתי זמן תפילה. לכן גם שלט בזמן ולא הזמן בו (וכמו שכתב שם התוספות רי"ד יומא "אי נמי משום דזקן ויושב בישיבה הוה פי' והיה חכם גדול בכל דבר ויודע לכיין השעות ברוב חכמתו ואין אדם יכול לכיין כמותו שאין בני העולם חכמי' כמותו"). וכמו שהופעת לחם הפנים והמנורה, שלטו על הזמן ולא הזמן בהם.

ח. יושבי קרנות – אין להם השראת שכינה גם לא בבית המדרש

אם אין את השראת השכינה, אזי גם אם נמצאים בבית המדרש אין הדבר עוזר, כדואג. הנה מצינו בדואג שראה לאחימלך הכהן שנתן לדוד את לחם הפנים בברחו מפני שאול. ושם נאמר שניתן לדוד "קדש כי לא היה שם לחם כי אם לחם הפנים המוסרים מלפני ה' לשום לחם חם ביום הלקחו" (שמואל א כא, ז) ובפס' שלאח"כ מיד נאמר "ושם איש מעבדי שאול... ושמו דואג הדמי אביר הרועים אשר לשאול, ופי' שם רש"י אביר – אב"ד. וכשראה זאת ליגלג על לחם הפנים שאיך יכול להיות חם, והלשין על דוד לשאול. בכך גרם להרג נוב וכוהניה. בפרשה זו דואג תחילה מופיע בשמו אך בהמשך (שם כב, יח) מופיע כדויג, כדרשת חז"ל שדאג הקב"ה שיוצא לתרבות רעה (וא"ר יוחנן בתחלה היה הקב"ה יושב ודואג שמא יצא לתרבות רעה, לאחר שיצא זה אמר ווי כבר יצא זה, ילקו"ש שמואל א רמז קלא).

שמי שלא רואה את הופעת השכינה חסר לו גם בלימודו, וגם אם הוא אב"ד, הוא עלול לצאת מעולמו.

וכל כך למה, שלא למד תורה לשמה.

ט. תורה נמשלה למטר

התורה נמשלה למטר המשקה את האדמה, באם יהיה שם ניכוש ועידור וזריעה ראויים, יצמיח פירות ובאם לא יעלה קימשונים. (וכך הביא מרן בשם הגר"א, על פי הפסוק יערוף כמטר לקחי).

מה היא הדרך כן לראות את הופעת השכינה, כך לימדנו רבינו מרן זצוק"ל – מי חכם וישמור אלו ויתבוננו חסדי ה', צריך להתבונן ע"מ לראות את חסדי ה', ורק כך ניתן ללמוד תורה בשלמות ולגדל בנים לתורה ויראה אמיתית.

י. תפילת ר' נחוניא בן הקנה על הלימוד

כנגד זה תיקן ר' נחוניא בן הקנה את תפילת ביה"מ. שלא להיות מיושבי קרנות, שעליהם נאמר אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם (תהלים נה, כד). שחז"ל דרשו פס' זה על דואג (סנהדרין קו, ב) שלא חצה ימי ומת בן שלושים וארבע. שכנגד שיטת דואג בא רנב"ה להתפלל שלא יהיה כמותם בלימודו, אלא יזכה להשראת שכינה. [שדואג לא היתה עמו שכינה ולא זכה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, (סנהדרין, שם)].

גם אותו איש ישראל לא חצה ימיו, שכן משה הרגו לאביו עשרים שנה קודם, כמו שמצינו במדרש בראשית רבתי "אותו זמן בן ס' שנה היה שנאמר ויגדל משה ויצא", שאז ראה את איש המצרי והרגו. וא"כ בן שמונים היה כשיצאו ובן המצרי היה בן עשרים. (מקלל היה באותו פרק עם מקושש – בשבת השניה מצאתם ממצרים).

זה מה שראה משה שאין איש – "וירא כי אין איש, עתיד לצאת ממנו שיתגייר (רש"י שמות ב, יב). שראה שמי שיוצא מאותו מצרי, אף שהינו לכאורה ישראלי, אין הוא מוגדר כאיש. שאין שורה עליו שכינה. (וכן נאמר על דואג שהוא איש מעבדי שאול, שגם הוא אינו איש. [בפסיקתא דרב כהנא, פיסקא ית, נאמר שדואג נקרא איש שהוא בן אברהם (שעליו כן שרתה שכינה), והוא בן איש גר עמלקי שהרג את שאול. שגם שם האיש שיצא מהגר העמלקי אינו נחשב כישראל, (שאין עליו שכינה)].

יא. רתיעה מלגשת לתורה

אמנם כשאדם לומד תורה ישנה רתיעה גדולה לאחוריו מגדלות העניין, כמו שישראל ראו ונעו ועמדו מרחוק במתן תורה, והמלאכים הם אלו שהחזירו למקומם (רש"י על פרשת מתן תורה). שמגודל התורה אדם נרתע לפעמים, מבחינת מחשבתו. (מרן זצ"ל אמר פעם על

רש"י שמות כ, יד וינעו – אין נוע אלא זיע, ויעמדו מרחק – היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם, שנאמר (תהלים סח יג) מלכי צבאות ידודון ידודון. איך ניתן לומר שנעו יב מיל והרי צריך לרוץ כדי להגיע למרחק כזה אלא שהרתיעה היתה רוחנית ולכן המלאכים השיבו למקומם המחשבתית. והמלאכים, אלו ת"ח הם אלו אשר מסוגלים להחזיר את האדם למקומו, ביניקתו מהם ושימושו אותם.

יב. ע"ה – מי שלא שימש ת"ח

הגמרא מגדירה ע"ה מי שאינו שימש ת"ח ומבאר רש"י שהיינו תלמוד בבלי (ברכות מז, ב).⁴ רק ע"י שימוש ת"ח ניתן לצאת מדרגת ע"ה (שאף שגם הוא למדן גדול ובקיא בתורה חסר לו השימוש ת"ח).

כך שימוש מרן זצוק"ל עזר לנו יותר מכל שנוכל לצאת מדרגת ע"ה. כמו שאמר מרן רבות, שגם להיות ע"ה זו דרגה. ומרן בכוחו כמלאך ה' צבאות שלומדים תורה מפיו, סידר לנו המחשבות והחזירנו, כמלאכי השרת בקבלת התורה, למקומנו בתורה.

יג. החזקה במחלוקת – אי הסכמה לשיטת הרוב

בן האיש המצרי החזיק במחלוקת ולא היה מוכן להודות בטעותו, משום שלא היה בבי"ד של משה (הוא יצא מבי"ד של משה – שלא היה מיושבי ביה"מ) באוהל מועד. שזו היתה ישיבת "מבקשי ה'" כמו שאמר מרן זצ"ל. ששם ישבו ולשם היו באות השאלות ששאלו בפניהם (על מקלל ועל מקושש). (וכן כתב רש"י בפרשת בנות צלפחד, שבאו אל ביה"מ לשאול). (מרן הביא תמיד את ר' חננאל שפעם המחלוקת היו מוכרעות והמיעוט הסכים לדעת הרוב ולא נשאר בדעתו, וכיום המיעוט אמנם פוסק כרוב אך נשאר בדעתו. וזה למיעוט התורה שנתמעטה בדורות אלו. אבל מקלל היה צריך להודות לרוב ולא להחזיק בטעותו ומשלו עשה כך, הוכיח שיצא מביה"מ של משה).

כיוון שהיה מקלל מיושבי קרנות ולא מיושבי ביה"מ, לא חצה ימיו. שהוא מאנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם (וכדלעיל, שהיה בן עשרים כשקילל), שדמיו בו – נאמר בסקילתו.

יד. מה שלא פורש להם דווקא במקלל

דווקא בפרשה זו לא פורש מה יעשה עמו, (ויניחהו – לבדו, ולא הניחו מקושש עמו, ששניהם היו בפרק אחד. ויודעים היו שהמקושש במיתה, שנאמר מחלליה מות יומת (שמות לא יד) אבל לא פורש להם באיזו מיתה, לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו ובמדבר טו לד). אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם, שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו (רש"י ויקרא כד, יב), שצריך היה לגלות כח של תורה שבע"פ ע"י משה, שהוא מוסר התורה ועל פיו ינהג העם. וזה היה כבר בשבת השניה להיותם במדבר (כדלעיל), בתחילת הופעתם במדבר קיבלו

4. (פעם אמר לי מרן שאם רצוני ללמוד את כל התורה כולה אלמד תלמוד בבלי). רק ע"י שימוש ת"ח ניתן לצאת מדרגת ע"ה (שאף שגם הוא למדן גדול ובקיא בתורה חסר לו השימוש ת"ח).

"שיעור" זה מה' על מסירת תורה בשלימות, בלא דופי. ומשה נגלה כמוסר התורה לדורות הבאים.

טו. יהושע – מוסר התורה לאחר משה

גם אצל יהושע מצינו ענין דומה בהופעתו כמוסר התורה.

בפרשת בנות צלפחד משה קירב משפטן לפני ה', שנתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר (דברים א, יז) והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי. דבר אחר ראוי היה פרשה זו להכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן (רש"י במדבר פרק כז, ה). ומיד אח"כ אמר הקב"ה למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו (שם יח), שהוא ראוי להמשיך אותך. משה הרגיש בכך שלא יכל לפסוק לבנות צלפחד עד שנאמר לו מה', שצריך הוא למסור את הנהגתו לדורות הבאים. שכן אין הוא נכנס לארץ. (רש"י במדבר פרק כז, יב) (עלה אל הר העברים – למה נסמכה לכאן, כיון שאמר הקב"ה נתן נתן להם, אמר אותי צוה המקום להנחיל, שמא הותרה הגזירה ואכנס לארץ. אמר לו הקב"ה גזרתי במקומה עומדת. דבר אחר כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי, משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטיין שלו נכנס לשער והוא אחריו, לחצר והוא אחריו, לטרקלין והוא אחריו, כיון שבא ליכנס לקיטון, א"ל בני מכאן ואילך אתה אסור ליכנס), ומשכך יש למנות מוסר תורה לישראל, והוא יהושע איש אשר רוח בו. ובכך שסמך ידיו עליו הראה את עניינו של יהושע כמוסר התורה לדורות (וסמכת את ידך עליו – תן לו מתורגמן שידרוש בחיך, שלא יאמרו עליו, לא היה לו להרים ראש בימי משה (רש"י שם יח), ומשכך יש להשמע לו כשם שנשמעו למשה.

אבל העם ראה עדין את יהושע כפני לבנה ולא קיבל הנהגתו זו לגמרי עד הגלגל, שם נאמר ביהושע ד, י "עד תם כל הדבר אשר ציוה ה' את יהושע לדבר אל העם אשר ציווה משה את יהושע" – דהיינו אותו דָּבָר שה' ציוה את משה למנות על העם – יהושע' זהו אותו יהושע שציווה משה אותו למסור את התורה. ואז העם החל לשמוע אל יהושע כמוסר תורה. שעד שלא העבירם את הירדן לא קיבלו הנהגתו בשלמות, אך משציווה להם לקחת איש אבניו להקמת המצבה והעבירם הירדן, ראו הכל את גדולתו כמוסר התורה וממשיך ציווי ה' ומשה, קיבלו וראו הנהגתו.

זה מה שאמר הנביא מן השיטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה' (מיכה ו, ה). שממעשה שיטים בו משה לא ענה לבנות צלפחד ולנשיא שבט שמעון בבנות מואב, עד לכניסת ישראל לגלגל, בו לקח יהושע ההנהגה בשלמות. שמסירת התורה לא נפסקת אף פעם.

טז. אחרית דבר

כך זכינו תלמידי הישיבה להנהגת תורה בשלימות של מרן זצ"ל, בתורה בלי דופי, תורה שלימה ותורת אמת. ששאני אברהם אבינו שהיה זקן ויושב בישיבה, ולא פסקה ישיבה ממנו מעולם. כל מבקשי ה' באו לינוק מתורתו למען דעת מה לעשות ואת הדרך לכו בה.

ראינו תורה בהופעתה כנתינתה מסיני, וכאז כן היום החזירנו למקומנו מכל רתיעותנו הרוחניות, וגידלנו בתורה.

אנו תפילה שנזכה להיות תלמידיו באמת ומוסרי תורה לדורות הבאים, ולגדל ת"ח גדולים ושלמים בתורה ויראה (כמו שאמר מרן, ישיבה תפקידה לגדל ת"ח) עד ביאת גואל צדק וחזרת כתרי תורה שניתנו לנו בסיני, ע"י המלאכים – המה רבנן.

וגם בך יאמינו לעולם, גם בנביאים הבאים אחריו (רש"י שמות יט, ט), שכל מוסרי התורה כמשה הם. ומשה שפיר קאמרת.